

bouw, het terrein dat nu eenmaal de meeste aandacht van het genootschap kreeg. De titel van het boek weerspiegelt de integratie van oud (bestaande schoonheid) en nieuw (nieuwe schoonheid). Sedert 1985 is de welstandszorg geïntegreerd en wel zodanig, dat de toetsing vanuit de afzonderlijke gebieden architectuur, monumentenzorg en landschapszorg heeft plaatsgemaakt voor een samenhangende werkwijze.

De verdeling in chronologische hoofdstukken is ingegeven door de typering van die tijdperken: 1919-1923 de opbouw van idealen, 1923-1945 het werken met idealen, 1946-1961 idealen en praktijk, 1962-1970 nieuwe idealen, na 1970 werken met nieuwe idealen. Binnen de hoofdstukken is voor een strakke thematische opzet gekozen. De sterke band met de Delftse school, waaruit veel van de bestuurders en commissieleden alsmede van de architecten aan wie de plannen werden gegund, voortkwamen, eindigde in de jaren zestig, de tijd waarin het genootschap tot een professionele organisatie werd omgevormd.

Het boek bevat veel materiaal dat ook buiten de Gelderse context van belang is, al heeft de auteur geenszins gekozen voor de geschiedenis van het welstandstoezicht in Nederland. In zevenendertig persoonsbeschrijvingen van bestuurders en commissieleden wordt interessante informatie toegevoegd. Ook daarin is een verschuiving van liberaal en socialistisch naar politiek-rechts te bespeuren, met toename van het rooms-katholieke element, waaruit stellig de band met de Delftse school valt te verklaren.

Het komt mij voor dat er nadelen kleven aan de strekking van het laatste hoofdstuk dat, zoals in het woord vooraf is uiteengezet, de visie weergeeft van het bureau van het genootschap op de recente geschiedenis. Die persoonlijke betrokkenheid van de opdrachtgever leidt hier tot een eenzijdigheid die vermeden had moeten worden. Ten aanzien van de door het genootschap nagestreefde integrale visie op de welstandszorg rezen er problemen met de monumentenzorg. Het gaat mij te ver die problemen gemakshalve terug te voeren op de houding van halsstarrigen. De Monumentenwet van 1961 beschermde in de praktijk nu eenmaal in belangrijke mate het individuele object. Voor een ensemble was er het beschermde stads- of dorpsgezicht. Maar daartussen zweefde veel, een gebied waarvoor het genootschap terecht belangstelling koesterde. Toch gaven de wettelijke middelen weinig mogelijkheden dat tussengebied te beschermen, terwijl de Monumentencommissie op provinciaal niveau en op gemeentelijk niveau met het beschermingsinstrumentarium gericht op het individuele pand nu eenmaal rekening moest houden, ook in de beroepsprocedures. Te weinig is dit dilemma door het bureau van het genootschap begrepen, zodat deze visie in het boek dan ook niet naar voren komt. Dat doet niets af aan het vele dat geboden wordt in deze boeiende publicatie.

Het register van aardrijkskundige en persoonsnamen alsmede van onderwerpen maakt het boek goed toegankelijk. Als kleine oneffenheid zij de foutieve spelling vermeld van de naam van de architect H. M. Kraayvanger als Kraayenvanger.

C. O. A. Schimmelpenninck van der Oije

D. Bosscher, M. Roholl, M. van Eiteren, ed., *American culture in the Netherlands* (European contributions to American studies XXX; Amsterdam: VU university press, 1996, 196 biz., f55,-, ISBN 90 5383 305 6).

Kenmerken van de boekenserie van de Netherlands-American studies association (NASA) zijn dat de delen regelmatig verschijnen, dat het meestal bundels zijn van conferentievoordrachten en dat de kwaliteit van de afzonderlijke bijdragen nogal kan variëren. Ook het hier te bespreken dertigste deel van de serie past in dat model. Behalve een inleiding door de redactie bevat het tien opstellen waarvan de meeste op een conferentie zijn gepresenteerd die

in 1992 in Middelburg is gehouden. Die conferentie vormde de afsluiting van een breed opgezet onderzoek met veel deelnemers naar de Amerikaanse populaire cultuur in Europa. Het heeft niet minder dan zes delen van de serie opgeleverd, waarvan dit het laatste is. De titel is overigens wat misleidend. Het boek biedt niet, zoals gesuggereerd wordt, een hedendaagse bestandsopname, maar integendeel een exploratie van het verschijnen van Amerikaanse invloeden op diverse terreinen van de Nederlandse cultuur. Het is dus in feite een bundel historische studies. Vier bijdragen op het gebied van beeld en geluid vormen het eerste segment: over film (Nico J. Brederoo), de geïllustreerde pers (Joop Toebes), jazz (Kees Wouters) en striptekeningen (Tom ter Bogt). Ze gaan terug tot in de jaren 1920. Toebes beperkt zich in zijn onderzoek naar het beeld van Amerika in een aantal Nederlandse geïllustreerde bladen zelfs uitsluitend tot de twintiger jaren en dat is een beetje jammer, want daardoor is er minder sprake van een ontwikkeling dan in de andere bijdragen. Het zou aardig zijn geweest te zien of die bladen ook in de jaren van de *New Deal* en de verscherping van de internationale verhoudingen zijn blijven steken in het stereotype beeld van Amerika als het land van curiositeiten, uitvindingen, wolkenkrabbers en grootse natuur.

De zes andere opstellen vormen het tweede segment. Ze spelen allemaal in de naoorlogse periode en behandelen zulke uiteenlopende onderwerpen als postmodernisme in de Amerikaanse en Nederlandse poëzie in de jaren zestig (Wiljan van den Akker), de opkomst van de Nederlandse jeugdcultuur (Henk Kleijer en Ger Tillekens), het verband tussen het populaire televisiebeeld van Amerika en de groei van het Nederlandse aandeel in het Europese massatoerisme naar dat land (Mare Dierikx), de 'amerikanisering' van het Nederlandse hoger onderwijs (Jan C. C. Rupp), Amerika als het grote voorbeeld in de rapportages van de verschillende missies die in het kader van het *technical assistance program* van het Marshallplan het land bezochten (Frank Inklaar) en tenslotte een overzicht van het beleid van het Amerikaanse informatiebureau USIS in Den Haag (Marja Roholl). Van deze verzameling springen de bijdragen van Dierikx en Roholl in het oog als resultaten van goed historisch onderzoek over een langere periode. Daarentegen doen de twee opstellen waarin het onderwijs aan de orde komt twijfels en wenkbrauwen rijzen. Kleijer en Tillekens menen dat het ontstaan van een autonome Nederlandse jeugdcultuur in de jaren zestig niet moet worden toegeschreven, zoals vaak gebeurt, aan de invloed van de moderne Amerikaanse consumentencultuur, maar eerder aan de uitbreiding van het middelbaar onderwijs. Dat mag zo zijn, maar hun opmerking dat de vraag naar uitbreiding van dat onderwijs in eerste instantie uit de bevolking zelf voortkwam, is toch maar de helft, of minder, van de waarheid. Ze zien de planning van de overheid (ontwikkeling van de bevolkingscijfers) en de aantrekkingskracht van het Amerikaanse model bij de inrichting van dat onderwijs over het hoofd. In een bundel die juist die Amerikaanse invloed in kaart wil brengen, is dat nogal een vreemde omissie. De bijdrage van Rupp roept zelfs de vraag op of hij zijn eigen uitgangspunt wel goed heeft begrepen. Hij heeft zijn onderzoek naar de overgang van het vooroorlogse Duitse model van de inrichting van het academische onderwijs naar het naoorlogse Amerikaanse model zó opgevat als zou er tot 1940 sprake zijn geweest van een Duitse wetenschappelijke hegemonie aan de Nederlandse universiteiten en na 1945 van een Amerikaanse. Bij een dergelijke misvatting komt de vraag op hoe de redactie dit stuk heeft kunnen accepteren. De bundel als geheel ten slotte had wel wat meer op de contacten tussen de Amerikaanse en Nederlandse regeringen en hun organen mogen ingaan. De argeloze lezer krijgt nu de indruk dat het hele proces van Amerikaanse beïnvloeding en Nederlandse adaptatie bijna iedereen raakte, behalve de overheid. Zo was het natuurlijk niet, zeker niet op het terrein van het onderwijs.

P. J. Verstraete, *Reimond Tollenaere. Biografie* (Kortrijk: Pieter Jan Verstraete, 1996, 477 biz., Bf 1300,-, ISBN 90 803018 17).

Verstraete behoort tot de Vlaamse historici die hun aandacht in het bijzonder richten op de Vlaams-nationalistische traditie in de ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen. In deze traditie is er waardering voor het activisme en de Frontbeweging uit de Eerste Wereldoorlog (het begin van de Vlaams-nationale ideologie voor een zelfstandig Vlaanderen, al dan niet verenigd met Nederland) en de ontwikkeling naar het Vlaamsen Nationaal Verbond (VNV) van 1933, de hernieuwde samenwerking met de Duitse bezetters en de naoorlogse evolutie naar hernieuwde Vlaams-nationalistische partijvorming, zoals die tenslotte uitmondde in onder andere het politiek rechtse Vlaams Blok. Opvallend in het Vlaams-nationalisme is de groei naar een anti-parlementaire traditie, een centraal stellen van de volksgemeenschap en het afwijzen van zowel een socialistische als liberaal-kapitalistische samenleving.

In Verstraetes biografie vinden we in Tollenaere een Vlaams-nationalistisch ideaaltipe. Zoals de meeste voorvechters van emancipatie van Vlaanderen kwam hij uit een redelijk gegoede middenstandsfamilie, raakte hij op de middelbare school al intens betrokken bij de Vlaamse beweging en wilde hij zich, opgevoed op roomse colleges, op het klein-seminarie te Roeselare voorbereiden op het priesterschap. Dit mislukte om meer dan een reden. Extreme Vlaamsgezindheid, twijfel aan het celibaat en bovenal een teveel aan dynamiek om de absolute gehoorzaamheidscultus te verdragen, leidden ertoe dat hij een *consilium abeundi* kreeg. Na enige aarzeling koos hij in de zomer van 1928 voor een rechtenstudie te Gent. Daar ontwikkelde hij zich in het begin van de jaren dertig tot een radicaal studentenleider. Hij vervulde bestuurlijke functies in het Algemeen Vlaamsch hoogstudentenverbond (een overkoepelende studentenorganisatie) en het Dietsch studentenverbond (een overkoepelende organisatie in Nederland), waarin hij een Groot-Nederland verdedigde zonder compromissen en zonder eerst te werken aan een federaal België. Na enige twijfel over aansluiting bij Joris van Severens Verdinaso viel de uiteindelijke keuze op het Vlaamsch Nationaal Verbond van Staf de Clercq. Hij maakte er carrière als propagandaleider, had grote invloed op De Clercq en wist de gematigde elementen in de partij te overheersen. Tollenaere was een begaafd, meeslepend spreker, wars van het parlementaire systeem en vol vuur over actie door de Vlaamse jeugd tegen de Belgische staat. De Nederlandse historicus Pieter Geyl, bekend met de Vlaamse verhoudingen, noemde hem in zijn briefwisseling de 'Vlaamsche Goebbels'. In 1936 kwam Tollenaere voor het arrondissement Roeselare in het parlement. Hij fulmineerde er tegen België, tegen het marxisme en het 'praathuis', het parlement zelf. Steeds duidelijker werd zijn in feite autoritaire rechtse opstelling. De natuurlijke bondgenoot voor Vlaanderen was Duitsland. Dit bleek in mei 1940. Tollenaere was ervan overtuigd dat een overwinning van de Entente voor Vlaanderen geen enkel belang had. Alleen een Duitse overwinning zou een zelfstandig Vlaanderen al dan niet verenigd met het Noorden kunnen waarmaken. Om die overwinning mogelijk te maken besloot Tollenaere na de Duitse aanval op de gehate Sovjet-Unie als commandant van de Dietsche militie/Zwarte brigade, de weerafdeling van het VNV, als vrijwilliger dienst te nemen bij de Waffen-SS. Hoewel een fraaie politieke positie voor hem in het nabije verschiep lag, koos hij voor de militaire strijd om een voorbeeld te geven, om het bolsjewisme te bestrijden en om Vlaanderen zijn eigen soldaten te geven. Het was een noodzakelijke getuigenis van de 'levenswil van het Vlaamse volk'. Het leverde hem in 1942 de dood op, getroffen door granaatvuur van de eigen troepen, een feit dat zorgvuldig verborgen gehouden werd. Zijn dood als held van Vlaanderen kreeg al in de oorlog een mythische betekenis.

Verstraete, die inmiddels een vrij omvangrijk oeuvre tot stand heeft gebracht, beschrijft Tollenaeres leven uiterst zorgvuldig. Hij heeft een zeer omvangrijk bronnenonderzoek gepleegd en